

Драга Драгашевић, већ осам

година говори и пише о интернирању преко Радио Шумадије и Гласа канадских Срба.

- Радujem се да људи сада полако сазнају о овој болној и изгубљеној епизоди у канадској историји - рекла је на промоцији овог часописа, а њен говор вам преносимо у целини.

“Сећање” и “памћење” су важни појмови за човечанство и нису везани само за светске догађаје, као што је Велики рат, већ су део нас, наших предака, наше крви, наших наследника. Сећање и памћење су спојене са традицијом, обичајима, славама, смрћу, успехом, све што треба да преносимо од колена на колена. То нам је дужност пред Богом. Зато на сахранама се молимо “вечнаја памјат” – вечан спомен, вечно памћење. Кад памтимо, како нас молитва учи, сазнајемо ко смо били, ко смо сада, и куда идемо у будућности.

Ових дана нам је прошао 24. март, долазе 10. април, 28. јуни, 4. август – значајни датуми у српској историји због којих су генерације наших предака изгубили своје животе и своје гласове. Не смемо да их заборавимо јер су жртвовани само зато што су Срби – било то у Београду, на Косову, у албанским гудурама, у Босни, у Јасеновцу и околини Вргин Моста, у овој земљи или ма где у свету. Ако их се ми не сећамо, ко ће? Ако ми не проговоримо у њихову одбрану, ко ће? Зато сам прихватила да се придружим овом броју “сећања на Српску голготу” јер ми је дало прилику да допринесем “препороду сећања” на оне који су заборављени и скоро избрисани из историје и људског памћења.

Прошле године преко целог света, особито у Европи, организоване су комеморације Великог рата, сећања на страхоте тог времена. Наш српски народ је доживео катаклизмичку трагедију губитком 27 одсто становништва рату, болести, убиству – највећи проценат свих народа – поред понижавања од стране медије, политичара и Аустроугарске империје која је објавила злонамеру против Србије – не само да је победи, него да је уништи, да је избрише са карте света, да јој више не постоји траг.

Док су се те страхоте дешавале на тлу старог континента, болна трагедија се дешавала у далекој Канади где су се наши људи почели да настањују почетком 20. века. Ти први имигранти су били радници са мало школе, били су добри, честити људи који су тешког срца напустили своја огњишта и вољене породице трагајући за бољим животом у страном свету. Прича о неправди учињена њима, директно везана за догађаје у Европи, није ушла у светске комеморације. Шта то значи? Значи да су били заборављени по други пут. За време Канадске прве операције интернирања од 1914. све до две године после Примирја, на хиљаде мушкараца, жена и деце су били жигосани као “непријатељски странци.” Мушкарци су били ухапшени, форсирани на тежак рад у пустињи, цензурисани, породице лишене мало богатства и имовине које су стекле, све само због државе и народа из којег су дошли. Ова трагедија је била заборављена 70 година док није

Л А Н А Ц С Е Ћ А Њ А

Говор Драге Драгашевић, њој председнице Српске народне одбране на промоцији часописа “Људи љоворе” одржаној 28. марта 2015. у Торонту, а у којем је објављен њен чланак о сипрадању интернираца у Канади за време Првог светског рата њод насловом “Српска голгота”

један канадски професор украјинског порекла, др Љубомир Лучиук, случајно наишао на сазнање пре 37 година. Од тада, украјинска заједница лобирала је две деценије док канадска влада није пристала да створи Фонд за комеморативне, културне и научне пројекте које ће подсећати Канађане на ову болну епизоду. Госпођа Мери Манко Хаскет, која је последња преживела логор у северном Квебеку где је и рођена, задужила нас је да не заборавимо шта се десило свима њима. Заувила нас је на сећање, на успомену, на памћење.

Канада је увек имала разноврсну демографију која је званично усвојена кад је премијер Пјер Трудоу увео политику мултикултурализма 1971. године. Културни плурализам постао је срж нашег националног идентитета чији је циљ био да спроведе адаптацију, одржавање матерњих језика и култура као и равноправност и укључивост имиграната у свим пољима канадског друштва. Канадска имиграциона политика од 1891. до 1914. позивала је људе из источне Европе да развију ову огромну и плодну земљу. Врата су била широм отворена!

Кад су новодошли стигли на канадску обалу регистровани су као Аустријанци, Аустроугари, Отомани или Турци. Њихово етничко порекло није уведено. Ова нетачност би их скупо коштала кад је Канада ушла у рат 4. августа 1914. против Аустро-угарске и Отоманске империје. У исто време Канада је била савезник Србије и Црне Горе. Поред тога, Канада је слала медицинско особље да помогне малу нападну Србију. Значи да су се Срби нашли у дихотомијској ситуацији – с једне стране Срби из Србије и Црне Горе су сматрани савезници, а с друге стране Срби из западних крајева су сматрани непријатељски странци. Ни једна друга заједница се није нашла у истом положају. Закон “Ратне мере” који је ступио на снагу 22. августа 1914. одузео је свима сва цивилна права али је био уперен против непријатељских странаца. Овај закон је уведен три пута у канадској историји – 1914, 1939. и 1970. Влада је одмах наредила хапшење и интернирање око 8.500 Аустроугара и неких Отомана, значи: Украјинаца, Срба, Ромуна, Руса, Јевреја, Јермена, Бугара, Италијана, Мађара, Немаца, Аустријанаца, Пољака, Хрвата, Чеха, Словака, Курда и других. Још 80.000 њих су били обавезни да се редовно јављају полицији и поред тога што су неки већ били држављани Канаде. Одведени су у 24 логора у канадској пустињи; два су била породична логора. Осуђени су на тежак рад; чамилу су у бедним баракама у сибирској хладноћи до 1920. године. Кад су ослобођени, изашли су огорчени и сломљени – физички и психички.

Поред тог страшног и свеобухватног закона, тзв. непријатељски странци су били демонизирани од стране медија, комшија и неких политичара који су ишли толико далеко да их упореде са стоком. Додатно томе, нађено је званично писмо канадске владе у коме је дато наређење за уништавање архива о интернирању што је олакшало заборав. Вилфрид

Лоријеј (Sir Wilfrid Laurier), премијер Канаде у предратном времену, показао се правим државником кад је изјавио: “Ако ми уништимо обећање које смо дали имигрантима када смо их ми позивали да дођу да живе међу нама, ако покажемо неповерење, онда се бринем за будућност ове земље.”

Можете само замислите како је било тешко интернирцима и њиховим породицама који су остали без ичега, одсечени од хранитеља, без знања језика, без осигурања, без запослења. Очајне Украјинке у Калгари су објавиле писмо у новинама у коме питају власти: “Лишили сте нам оно мало што смо створили, све сте нам одузели, и како сада да хранимо децу, да ли да се определимо за најстарију професију?”

У то време Канада је била нова земља у којој су живели највише Енглези и Французи. Имигранти из источне Европе су их зачудили са страним језицима, обичајима и понашањем. Кад је рат избио, Канада се уплашила и хтела је да заштити своју унутрашњу сигурност. Чак су енглески и амерички дипломати писали да су мере које је Канада избрала много сурове. Канада је гостопримљива земља и данас се то не би десило јер је закон “Ратне мере” укинута.

Године 1987. украјинске организације су започеле кампању да убеди канадску владу да призна прво интернирање. Тек 2008. двадесет година касније, потписан је уговор и створен је Канадски фонд за признавање о интернирању за време Првог светског рата чији је мандат да подржи комеморативне, културне и просветне пројекте. Фонд додељује стипендије за озбиљан просветни и културни рад на овом пољу. Фонд надгледа Задужбински савет који се састоји од три Украјинаца и изабраних представника три афектиране заједнице. Ја сам имала част да будем именована од Шевченко фондације преко канадске владе да представљам Србе у овом Савету у име Српске народне одбране која је имала историјску улогу у ослобађању српских интернираца.

Питате сешта је била улога Српске народне одбране? Док Украјинци истражују своје и друге интернирце већ 30 година, Срби су тек започели овај озбиљан рад. До сада оно мало што знамо је ово: У то време већ је било око 100.000 Украјинаца у Канади. По пописима тог времена, Срба је било најмање 2.500 али не знамо тачан број због погрешне регистрације и што нека презимена су иста међу Хрватима. Док се то не реши, није могуће знати број Срба ни српских интернираца. Оно што данас знамо о Србима потиче из четири извора: од евиденције коју је крајем 30-их година оставио Божидар Марковић у чланцима у Гласу Канаде, касније Глас канадских Срба; из књиге његове ћерке Олге Марковић; од Украјинаца; и сада од истраживачког рада канадског професора српско-ромунског порекла, др Марина Мандрешића који потврђује имена и у архивским документима проналази огромну улогу Одбране.

Божидар Марковић је био један од оснивача и председник Српске народне одбране, власник и уредник Гласа

Канаде и Гласа канадских Срба, дугогодишњи председник цркве Светог Саве на Ривер улици у Торонту и један од оснивача Радио Шумадије. Имао је директну историјску везу са нашим интернирцима. Године 1919. конзул Краљевине Србије Антон Сеферовић послао је Марковића у логор Капускејсинг у северном Онтарију. У име Српске народне одбране Марковић је интервјуисао неколико стотина Срба. Описао је како су многи плакали као бебе кад су исповедали њихову патњу и неправду коју су доживели. Интересантна је чињеница да су чланске карте Одбране потврдиле њихову идентификацију и лојалност Канади и убрзале њихово ослобођење. За два дана Марковић је ослободио близу 300. српских интернираца. Нађени су подаци и о улози Српске народне одбране у хуманитарном раду тог времена и у Српској војној мисији где су чланови Одбране, Божидар Марковић и Шпиро Хуталаровић, били представници.

Кад канадске и светске комеморације нису споменуле канадско интернирање, Задужбински савет и Украјинци су били иницијатори комеморације у петак 22. августа 2014. поводом стогодишњице увођења закона “Ратне мере”. Пројект је носио име “Пројект СТО”. Ста је учињено? Стотину спомен плоча су откривене у 59 градова преко целе Канаде. Тачно у 11 сати у свакој временској зони плоче су званично откривене што је створило национални “талас сећања” целог дана од источне до западне обале. Украјинци су добили највећи број плоча а све друге етничке заједнице добиле су од једне до три. Срби су добили две плоче.

Задужбински савет ме је задужио да координирам комеморације у српској заједници. Две локације које су врло симболично везане за ову историјску причу пристале су да учествују - то су Виндзор и Нијагара. Формирани су радни комитети. У оба места одржана су два предавања која су упознала публику са овом трагедијом. У Виндзору, дугогодишње седиште Српске народне одбране и Гласа канадских Срба, плочу су открили у Музеју српског наслеђа представници Одбране и састављена је сјајна изложба која је добила похвале Онтаријског министарства културе. Пуних четири месеца чланови Музеја су представљали тему канадским посетиоцима Музеја. Чак су одржали часове за српску децу! Избор Нијагаре за другу плочу је исто било душло значајно. Нијагара је везана за Српску народну одбрану преко Српског дана и ту живе потомци првог српског интернираца кога је др Мандреш потврдио и нашао му гроб - а то је Никола Јерић, деда стриц Ђорђа Јерића, познатог бизнисмена. Ни породица Јерић није знала за њега. Спомен плоча је намештена на камену при улазу цркве Св. Ђорђа да је сви виде и да се стално сећају.

И на крају да се вратимо на појам “сећања”. У оба града на дан 22. августа 2014. по први пут у сто година очитане су молитве у сећање на оних јадних људи који су се намучили и били скоро избрисани из памћења. Тог дана је створен “ланац сећања” преко географског простора Канаде. А треба још да се створи ланац сећања преко генерација, јер памћење, као и језик, спасава идентитет и континуитет једног народа. Угледајмо се на Јевреје, Украјинце и Јермене. Нико нас Србе неће спасити од заборава ако ми то сами не учинимо ради наших жртава, наших очева и потомака и ради молитве која нас учи да треба да је покојницима “вечан спомен.”